

Ášši/Sak 005/19	Sametingets plenum	Dato: 05.03.2019-08.03.2019
-----------------	--------------------	-----------------------------

Sametingsrádets likestillingspolitiske redegjørelse om vold i samiske samfunn

	Arkivsaknr. 19/105
--	------------------------------

Vedlegg

Forslag og merknader

Sametingsrádets forslag til innstilling:

Sametingsrádet har drøftet likestillingspolitiske redegjørelse om vold i samiske samfunn. Redegjørelsen er vedlagt protokollen

Sametingsrádets likestillingspolitiske redegjørelse om vold i samiske samfunn

Innledning

Sametingets handlingsplan for likestilling 2009-2013 har dannet grunnlaget for sametingsrádets arbeid mot vold i samiske samfunn. I handlingsplanen var arbeid mot vold i nære relasjoner ett prioritert satsingsområde. Virkeperioden for denne handlingsplanen er gått ut. Handlingsplanen ble fulgt opp av en likestillingspolitisk redegjørelse vedtatt i 2012. I redegjørelsen fra 2012 var også vold i nære relasjoner et prioritert felt, hvor følgende delmål ble definert:

1. Bedre kunnskap om vold i nære relasjoner i samiske samfunn.
2. Et hjelpeapparat for voldsutsatte som er tilrettelagt for den samiske befolkningen.
3. Åpenhet om vold i nære relasjoner i samiske samfunn.

Denne redegjørelsen er en del av prosessen mot en ny sametingsmelding om likestilling.

Likestilling er kjernen i Sametingets virksomhet. Vi arbeider for at den samiske befolkningen har samme rettigheter og muligheter som befolkningen for øvrig. Vold er et omfattende samfunnsproblem, et menneskerettsproblem, et demokratisk problem, et likestillingsproblem, et kriminalitetsproblem og et folkehelseproblem. Vold i de samiske samfunn bremser utviklingen av de samiske samfunn og

levesett. I denne sammenheng blir arbeidet mot vold et overordnet mål for Sametinget.

Rammer for redegjørelsen

Vold er et omfattende begrep som favner flere typer vold utøvd på ulike arenaer og sammenhenger. Verdens helseorganisasjon (WHO) definerer vold slik: » forsettlig bruk av, eller trussel om, fysisk makt eller tvang, rettet mot en selv, andre enkeltpersoner, eller en gruppe. For å regnes som vold må handlingen resultere i, eller ha høy sannsynlighet for å resultere i død, fysisk eller psykisk skade, eller mangelfull utvikling.» Den vide definisjonen inkluderer både mellommenneskelig vold, selvpåført vold og kollektiv vold. Rammene for denne redegjørelsen tillater ikke en bred drøfting av alle typer vold som forekommer i de samiske samfunn.

I denne redegjørelsen vil derfor mellommenneskelig vold i nære relasjoner, da inkludert fysisk, psykisk og seksuell vold, behandles. Seksuell vold i de samiske samfunn utenfor nære relasjoner er også inkludert. En del saker består av seksuelle vold i nære relasjoner og seksuell vold utenfor nære relasjoner. Tysfjordsakene er eksempler på dette, og viser lovbruddenes kompleksitet.

Selvpåført vold kan være aktuell i urfolkssammenheng, da en internasjonal forskningsoversikt konkluderer med at det finnes indikasjoner på høyere forekomst av selvmord blant arktiske urfolk sammenlignet med majoritetsbefolkningen . Denne redegjørelsen går ikke nærmere inn på selvpåført vold.

Kollektiv vold som strukturell vold er definert av Johan Galtung som en form for vold hvor sosiale strukturer eller sosiale institusjoner skader mennesker gjennom å forhindre at deres grunnleggende behov oppfylles. I denne redegjørelsen kan den sees på som en del av bakteppet som fornorskningspolitikken er og de strukturelle overgrep samer i dag opplever.

Avgrensningen mot ulike former for vold må ikke forstås slik at dette ikke er viktige temaer for politisk drøfting. Mobbing og hatefulle ytringer er eksempler på samfunnsproblemer som bør vies oppmerksomhet i den politiske debatten i Sápmi.

Vold i nære relasjoner defineres i straffelovens § 282, slik: «nåværende eller tidligere ektefelle eller samboer, nåværende eller tidligere ektefelles eller samboers slektning i rett nedstigende linje, slektning i rett oppstigende linje, noen i sin husstand eller noen i sin omsorg.» Det vil si at nære relasjoner også omfatter søsken, barn, besteforeldre og barnebarn. I samiske samfunn er familiebegrepet ofte utvidet og nær relasjon kan gjelde flere enn det straffeloven åpner for. Betydningen av slektskap, et utvidet familiebegrep og tettere bånd til familie, trekkes ofte frem som trekk ved samisk kultur og tradisjon. En utvidet forståelse av hva nære relasjoner er i samiske samfunn vil kunne være av betydning i utforming av tiltak.

Vold rammer alle kjønn, legninger, funksjonsnivå og aldre. Fra eksisterende forskning vet vi at kvinner er mest utsatt for vold, og vi vet at jenter er mer utsatt enn gutter. Samtidig er det viktig å påpeke at vi vet for lite om vold mot f.eks. gutter og menn, og at det trengs mer kunnskap og forskning om dette.

Sametingets politiske arbeid i denne saken gjelder alle typer voldsutsatte, uavhengig av kjønn, legning, alder og funksjonsnivå. Volden som samfunnsfenomen som må bekjempes på flere nivå og trenger et overordnet fokus.

Status

Statistisk grunnlag og forskningsresultater

Astrid Eriksens forskning «Emotional, physical and sexual violence among Sami and non- Sami populations in Norway» viser at 49 % av samiske kvinner har opplevd fysisk, psykisk eller seksuell vold i et livsløpsperspektiv i motsetning til 35 % blant ikke samiske kvinner. Samiske kvinner rapporterer en høyere forekomst av seksuell vold i barndom enn i befolkningen for øvrig. Samiske menn rapporterer også om mer opplevd vold enn ikke samiske menn i undersøkelsen. Forskningen viser at samisk etnisitet er en risikofaktor for å bli utsatt for vold.

I Sametingets redegjørelse om likestilling i 2015 ble behovet for forskning fremhevet. Sametinget har gjennom et samarbeid med Justisdepartementet vært medfinansjør og oppdragsgiver for forskning utført av Nasjonalt kompetansesenter for vold og traumatisk stress. Dette resulterte i rapporten: «Om du tør å spørre, tør folk å svare» fra 2017. Arbeidet er en fokusgruppestudie av hjelpeapparatets og politiets erfaringer med vold i nære relasjoner i samiske samfunn. Fokusgruppene var fordelt i de samiske områdene. Resultatene viste at:

- Det kan eksistere særlige utfordringer i møte med hjelpeapparat og brukere med samisk bakgrunn, spesielt ved tabubelagte temaer som vold og overgrep.
- Samisk språk og kulturkompetanse hos hjelpeapparat og politi kan bidra til økt tillit og forståelse i møte med voldsberørte.
- Mange med samisk tilknytning mangler fremdeles tillit til storsamfunnet som følge av fornorskningspolitikken. Dette kan påvirke møter mellom berørte av vold med samisk bakgrunn og ikke – samiske tjenesteutøvere.
- Temaet vold holdes innad i familien i samiske samfunn, og særlig i små lokalmiljøer. Dette kan også påvirke ansatte som arbeider med vold og overgrep innenfor det samme tette samfunnet som en selv er en del av.

Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM) leverte i 2018 en temarapport om Vold og overgrep i samiske samfunn. Her drøftes de menneskerettslige forpliktelsene staten Norge har overfor samiske voldsutsatte. Rapporten kommer med flere anbefalinger hvordan staten kan ivareta sin sikringsplikt overfor samiske innbyggere.

Tysfjordsakene

Avdekningen av flere seksuelle overgrep vold og omsorgssvikt i Tysfjord i 2016 var på mange måter et tidsskille i de samiske samfunn. Omfang, alvorlighetsgraden og det lange tidsrommet disse overgrepene hadde foregått i, rettet offentlighetens søkelys mot problematikken. Fortielse, tilknytning til læstadianske menigheter og myndighetenes unnskyldighet viste behovet for å arbeide langsiktig og på flere arenaer.

Politiet i Nordland satte i gang etterforskning etter at elleve kvinner og menn sto fram i VG i 2016 og fortalte at de var blitt utsatt for seksuelle overgrep i Tysfjord kommune i Nordland. To år med etterforskning har resultert i totalt 161 straffesaker, hvorav 151 saker omhandler seksuelle overgrep. 106 saker er henlagt på grunn av foreldelse. Nærmere 70 prosent av de mistenkte og fornærmede tilhører det lulesamiske miljøet i Tysfjord.

Politiet beskriver i sin rapport noen av de samme utfordringene som er omhandlet i rapporten fra NKVTS. Blant annet ble etterforskningen av sakene vanskeliggjort av det samiske samfunnets manglende tillit til det offentlige. De beskriver også at kompetanse innen samisk språk og kultur er nødvendig for å skape tillit og forståelse i møte med involverte med samisk bakgrunn. Regjeringen har på bakgrunn av dette satt av midler til egne tiltak i Tysfjord. Prosjektet Jaskka er opprettet med formål å følge opp de berørte og iverksette forebyggende tiltak for å hindre overgrep i fremtiden.

Senere har flere samiske miljø åpnet opp om voldtekter og overgrep. Viktige skritt på veien til åpenhet om dette tema er tatt, men flere utfordringer ligger foran.

Sametingets arbeid

Sametinget har over en lang periode hatt fokus på vold i samiske samfunn. Som tidligere nevnt var temaet prioritert i Sametingets handlingsplan for likestilling 2009-2013. Bevissthet og kunnskap om omfang og utfordringer har økt de siste 10 årene. Taushet og skam har vært hindringer for åpenhet,

Sametingsrådet har sett det som sin oppgave å bidra til holdningsendringer og åpenhet om temaet. Når de fremste folkevalgte i de samiske samfunn taler høyt om problemet er det et signal til samfunnet om åpenhet. Vold må løftes ut av den private sfæren og til politi og rettsvesen.

Ved flere anledninger har Sametinget avholdt ulike arrangementer som har satt søkelys på vold som samfunnsproblem i Sápmi. Markering av FNs internasjonale dag for avskaffelse av vold mot kvinner, 25. november, markeres årlig på Sametinget med ulike arrangementer. Det har vært avholdt flere seminarer og møter på Sametinget hvor vold i de samiske samfunn har vært tema.

Sametinget har også samarbeidet med ulike fagmiljø og organisasjoner som Likestillings- og diskrimineringsombudet, FOKUS forum for kvinner og utviklingsspørsmål, Utsatt mann, Politiet og Krisesentersekretariatet. Dette samarbeidet har vært nyttig og kunnskapshevende, samtidig som problemstillingene i de samiske samfunn har blitt gjort kjent i flere fagmiljø.

Sametinget har også løftet saken på flere internasjonale arenaer. FNs kvinnekommisjons årlige samling har vært viktig i så måte. Temaet har blitt løftet til internasjonale arenaer, og blitt belyst i urfolkssammenheng. Urfolk er mer utsatt for vold enn resten av befolkningen, overalt i verden. Dette er nyttig kunnskap som kan peke på noen årsaker og strategier for å arbeide videre mot vold i den samiske befolkning.

Den samiske befolkning i Norge er i en privilegert posisjon i forhold til andre urfolk i verden, siden vi har mulighet til å ha dialog med myndighetene om saken både nasjonalt og internasjonalt. Dette gir

oss et moralsk ansvar for å snakke høyt om vold andre urfolk også opplever.

Fremtidige utfordringer

Redegjørelsen fra 2012 pekte på viktige delmål som fremdeles er aktuelle:

1. Forskning

Det er fortsatt ikke nok kunnskap om vold i nære relasjoner i samiske samfunn. Den eksisterende forskning på området har gitt oss noe kunnskap, men fortsatt gjenstår det mye forskning før det foreligger et helhetlig kunnskapsgrunnlag. Forskning på voldsutsatte, herunder også barn og voldsutøvere er noen av de behovene som fins. Samtidig er det også behov for å se voldsutøvelsen i et urfolks perspektiv. Kolonialisering og fornorskning som stressfaktor og årsak til destruktive handlingsmønstre er forhold som bør sees på i forskningssammenheng. Strukturer som gjør samer særlig sårbare for voldsutsatthet bør sees nærmere på.

2. Hjelpeapparatet

I dag er det ikke et fullgodt tilbud til personer berørt av vold. Manglende kompetanse i samisk språk og kultur gjør at samiske voldsutsatte og voldsutøvere ikke har samme behandlingstilbud som befolkningen for øvrig. Tilgjengelige krisesentre med samisk språk og kulturkompetanse er eksempler på nødvendige tiltak. Kompetanseheving blant i helse- og sosialtjeneste, politi, skole og barnevern er nødvendig. Kunnskap om vold i samiske samfunn må inn i profesjonsutdanningene. Forebyggende og holdningsendrende arbeid må gjøres på flere nivåer og arenaer i det samiske samfunn.

3. Behov for handlingsplan

Sametinget ser også et behov for å arbeide bredt og helhetlig på dette feltet. Å arbeide målrettet mot vold i et samfunn fordrer kunnskap om historie, samfunnsoppbygging, kjønnsroller og kultur. Hva som er gode tiltak forebyggende og behandlende må tilpasses kulturen de skal utøves i. Her står man overfor utfordringer som både det norske og samiske samfunn må arbeide med. Sametinget som talerør for det samiske folk i samarbeid med de ressurser som det norske samfunn rår over. Sametingsrådet har derfor bedt Regjeringen om å utarbeide en handlingsplan med helhetlig fokus. Foreløpig har ikke Regjeringen svart positivt på denne oppfordringen.

Videre arbeid

Vold i samiske samfunn bør også vurderes i en menneskerettslig kontekst. Staten har en plikt til å iverksette positive tiltak for å sikre menneskerettighetene til samiske voldsutsatte. Det følger av Grunnlovens §92 om statens plikt til å respektere og sikre menneskerettighetene i Grunnloven, og pålegger staten en aktivitetsplikt for ivaretagelse av rettighetene. Virkemidler som er relevante når det gjelder statens plikt til å sikre menneskerettighetene er for det første lovgivning. Videre er effektiv håndhevelse av loven viktig for å sikre menneskerettighetene. Staten skal også forebygge risiko for menneskerettighetsbrudd. Dersom myndighetene kjenner til en risikofaktor som truer menneskerettighetene, kan det være ansvarsbetingende å ikke benytte sin myndighet til å handle på en slik måte at risikoen elimineres. Manglende tiltak for å beskytte den samiske befolkning mot vold kan derfor vurderes som et brudd på menneskerettighetene.

FNs kvinnekomite, FNs rasediskrimineringskomite, FNs torturkomite, FNs menneskerettighetskomite og FNs barnekomite har alle bedt Norge om å utarbeide egne tiltak og planer for å bekjempe vold. Denne oppfordringen er også kommet fra Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) og Nasjonal institusjon for menneskerettigheter (NIM).

Forebygging og utforming av tiltak mot vold er et statlig ansvar. Regjeringen er myndighetsorgan i arbeid mot vold, og har ansvar for finansiering av denne sektoren. Det er derfor Regjeringens ansvar å utarbeide og finansiere handlingsplaner og tiltak mot vold i de samiske samfunn.

Sametinget er talerør for samiske saker til sentrale myndigheter. Ved flere anledninger og i ulike forum har behovet for tiltak for å bekjempe vold blitt løftet av Sametinget til sentrale myndigheter. Behov for å arbeide helhetlig og overordnet med problematikken har gjort at Sametingsrådet har bedt om at det utarbeides en handlingsplan mot vold i samiske samfunn. Dette støttes av flere organisasjoner og institusjoner, herunder som nevnt LDO, NIM og i tillegg også av Krisesentersekretariatet.

Holdningsendringer

Sametinget kan også være med på å endre holdninger og bidra til åpenhet om temaet. Kvinner er mer utsatt for vold og overgrep enn menn. Det viser at det også er behov for å arbeide for å endre kjønnsroller i de samiske samfunn. Åpenhet om temaet fra de fremste samiske tillitsvalgte gir signaler om at temaet må tas på alvor. Det er ikke en privat sak når mennesker utsettes for vold. Det er en sak for politi og rettsvesen. Ansvar og skyld må løftes fra de utsatte og plasseres hos gjerningspersonene.

Fra sentralt hold har det vært uttrykt bekymring for om egen handlingsplan for den samiske befolkning er med på å stigmatisere den samiske befolkning. Sametingsrådet har tilbakevist denne bekymring, og pekt på at ønske om å arbeide mot vold kommer fra det samiske samfunn selv. Det er voldsstatistikken i seg selv som kan være stigmatiserende, ikke tiltak for å bekjempe den.

Implementering av kunnskap og holdninger i skole og barnehage

Godt forebyggende arbeid starter tidlig i livet. Det er også viktig å avdekke overgrep og vold så tidlig som mulig. Samiske elever og barnehagebarn har krav på informasjon om vold tilpasset egen språk og kultur. Sametinget har ansvar for å utvikle samisk pedagogisk materiell og læremidler om vold og overgrep til bruk i skolen. Sametinget fastsetter læreplaner i samisk språk og i samråd med Kunnskapsdepartementet samisk innhold i nasjonal og samisk læreplanverk.

Barneombudet har i sin rapport om seksuelle krenkelser. (Alle kjenner noen som har opplevd det: 2018) pekt på at det ikke finnes opplæringsmateriell til bruk i skolen på samisk om grensesetting, relasjoner og seksuelle krenkelser. Barneombudet peker på Sametingets ansvar for læremiddelutvikling og anbefaler Sametinget å sikre at det utvikles opplæringsmateriale på samisk om temaet.

Sametinget er i en prosess med utvikling av læremidler til bruk i skolen om temaet.

Konsultasjoner

Fremlegging av rapporten: Svikt og svik, hvor alvorlig vold mot barn har blitt gransket, viser at det offentlige hjelpeapparatet i stor grad har sviktet overfor disse barna. Sametingsrådet har benyttet seg av i sin konsultasjonsadgang i denne saken, og vil gjøre det videre i liknende saker. Konsultasjoner pågår fortsatt.

Avslutning

Sametingsrådet har hatt gode erfaringer med Sametingets handlingsplan for likestilling 2009-2013 og sametingsrådets likestillingspolitiske redegjørelse 2012.

Vi vil at det skal utarbeides en sametingsmelding for likestilling for inneværende valgperiode. Vi ønsker også å fortsette arbeidet med likestilling på den internasjonale arenaen. Sametingsrådet foreslår å følge opp redegjørelsen med en egen sametingsmelding om likestilling, der vold i samiske samfunn er et av innsatsområdene. Øvrige innsatsområder er seksuell orientering og kjønnsidentitet, funksjonsnedsettelse og kjønnslikestilling. Arbeidet påbegynnes i 2019.

Visjon:

Et likestilt samisk samfunn med like rettigheter og muligheter for alle.

Mål:

Bidra til likestilling og hindre diskriminering.

Strategier:

Bidra til større åpenhet om vold i nære relasjoner og seksuell vold gjennom holdningsskapende arbeid.

Bidra til økt kunnskap om grensesetting, relasjoner og seksuelle krenkelser gjennom utvikling av læremidler.

De framtidige innsatsområdene i Sametingets likestillingsarbeid kommer i ny sametingsmelding for likestilling og i Sametingets budsjett.

Sametingets plenum - 005/19

Saken påbegynt 05.03.2019 kl. 17.20. Debatt 07.03.2019 kl. 17.15.

Votering

Av 39 representanter var 36 til stede. Det ble ikke votert over saken.

Protokolltilførsler

Det ble ikke fremmet noen protokolltilførsler i saken.

Taleliste og replikkordskifte

	Innlegg	Replikk
1	Mikkel Eskil Mikkelsen, saksordfører	
2	Piera Heaika Muotka	
3	Viktor Bomstad	
4	Kjetil Romsdal	Piera Heaika Muotka
	Kjetil Romsdal	
5	Arild Pettersen Inga	Kjellrun Wilhelmsen
	Arild Pettersen Inga	
6	Ann-Elise Finbog	
7	Lars Filip Paulsen	Ann-Elise Finbog
	Lars Filip Paulsen	
8	Runar Myrnes Balto	Ann-Elise Finbog
9	Anne Henriette Reinås Nilut	Ann-Elise Finbog
	Anne Henriette Reinås Nilut	
10	Kåre Olli	
11	Nora Marie Bransfjell	
12	Klemet Klemetsen	Ann Karin Kvernmo
		Kjellrun Wilhelmsen
13	Nancy Charlotte Porsanger Anti	Arild Pettersen Inga
		Klemet Klemetsen
		Nora Marie Bransfjell
	Nancy Charlotte Porsanger Anti	
14	Mikkel Eskil Mikkelsen	Ann-Elise Finbog
	Mikkel Eskil Mikkelsen	
15	Tor Gunnar Nystad	

SP - vedtak:

Sametingsrådet har drøftet likestillingspolitiske redegjørelse om vold i samiske samfunn. Redegjørelsen er vedlagt protokollen.

Saken ble avsluttet 07.03.2019 kl. 18.25